

DAGVLINDERFICHE

KAASJESKRUIDDIKKOPJE

Sandra Casier & Daan Van Eenaeme

Fig. 1: Imago ♀ op gele composiet. ©Tom Vermeulen

Met het kaasjeskruiddikkopje (*Carcharodus alceae*) komt een soort aan bod die zich pas recent (opnieuw) heeft laten bijschrijven op de lijst van standvlinders in Vlaanderen (Maes et al. 2021).

De soort heeft zich de afgelopen jaren sterk uitgebreid in de Lage Landen (Meerman 2025). De stuwende krachten achter de opmars van deze tamelijk onopvallende, kleine dagvlinder zijn al een tijdje voer voor discussie (Couckuyt 2021). Speelt de klimaatverandering hier een belangrijke rol? Of is het eerder te danken aan het feit dat de waardplant zich sterk heeft uitgebreid in Vlaanderen? Dan kan men misschien (eerder) spreken van een “cultuurvolger”, net als dit met het scheefbloemwitje, *Pieris mannii* het geval is (Albrecht 2012). Want zelfs de grootsteden schuwt dit vlindertje niet (waarnemingen in centrum Gent en Brussel).

HET KBV 'TJE (KLEIN BRUIN VLINDERTJE) ONDER DE DAGVLINDERS?

In de vlucht lijkt het kleine kaasjeskruiddikkopje bruin en onopvallend, in tegenstelling bv. tot zijn familielid, het groot dikkopje, *Ochlodes sylvanus*. Maar, net als bij de op het eerste gezicht kleine bruine vogeltjes, moet men zijn mening herzien bij het nader beschouwen: het bruin bestaat uit verschillende tinten bruin, van donkerbruin, grijsbruin tot eerder oranje-roze bruin. Daarnaast ziet men ook witte vlekjes. Oordeel zelf (fig. 1).

De bruinige kleuren zorgen voor een goede camouflage wanneer ze bijvoorbeeld op open grond zitten te zonnen (Bink 2013). De onderkant van de vleugels is groenachtig-lichtbruin met witte vlekjes (Fig. 2). In onze streken kan het kbv'tje met geen andere dagvlindersoort verward worden.

Fig. 2: Onderkant van de vleugel is zichtbaar terwijl het ♀ kaasjeskruiddikkopje nectar drinkt van de waardplant *Malva spec.* © Sandra Casier

(OP)NIEUW IN VLAANDEREN VANAF 2009 EN IN HET PDDS-GEBIED VANAF 2014

Het kaasjeskruiddikkopje plant zich sinds 2009 opnieuw voort in Vlaanderen (Maes et al. 2013).

Op de Rode Lijst van 2021 staat de soort vermeld als 'niet in gevaar' (LC). Ondertussen is de soort ook redelijk goed verspreid over het PDDS (Project Dagvlinders Durme- en Scheldestreek).

In 2014 worden de eerste twee exemplaren gemeld in het projectgebied PDDS. Met de start van het tuinmeetnet in 2017 van de VVE WG Dagvlinders gaat het aantal waarnemingen en het aantal hokken waarin deze soort wordt gezien, in een rechte lijn omhoog: 609 exemplaren in 22 hokken in 2017. Het gaat hierbij niet alleen om imago's, maar ook om andere stadia zoals eitjes en rupsen. Uiteraard gaat deze uitbreiding met de gebruikelijke natuurlijke fluctuaties gepaard. De afgelopen twee zeer natte jaren laten een zeer sterke daling zien (fig. 3).

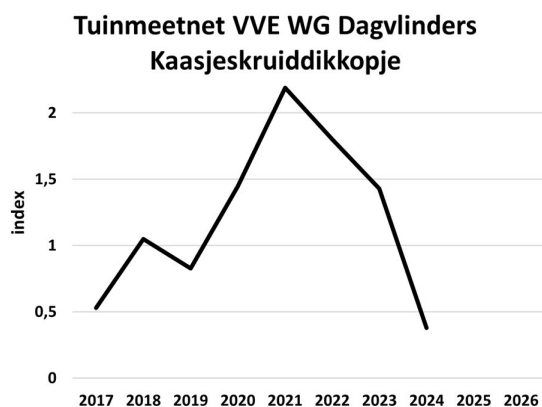

Fig. 3: Algemene trend kaasjeskruidkoppje tuinmeetnet 2017 - 2024 © VVE WG Dagvlinders

ANDERE STADIA

Het kaasjeskruidkoppje houdt van een warm microklimaat waarin de rupsen goed kunnen gedijen. Een geschikt microklimaat wordt gecreëerd door plaatselijke omstandigheden, waarbij o.a. structuur in de vegetatie van groot belang is. Eitjes worden afgezet op de bovenzijde van het blad van de waardplant (fig.4).

Fig. 4 : 2 rozige eitjes van het kaasjeskruidkoppje. © Jurgen Couckuyt

De ♀ vertonen vaak een voorkeur voor bladeren die zich dicht bij de grond bevinden. Dit heeft

Fig. 5: Rups met de typische drie felgele vlekken. © Jurgen Couckuyt

wellicht te maken met de warmere en meer beschutte omstandigheden die de grond biedt. Een andere factor van belang is dat bladeren voldoende groot moeten zijn, zodat de rupsen voldoende vouwbare oppervlakte hebben om zich in te verstoppen. De grootte van de waardplanten zelf is van minder belang. Na een 2-tal weken komen de rupsjes tevoorschijn en beginnen zich meteen tegoede te doen aan een blad. Om zich te beschermen tegen predatoren, verschuilen ze zich daarbij in een omgeplooid stukje blad. Doorgaans wordt het blad naar boven toe omgevouwen, wat het zoeken naar rupsen bijzonder makkelijk en herkenbaar maakt. Slechts zelden wordt het blad naar beneden omgeplooid.

De soort was vroeger ook wel bekend onder de naam halsbandkoppje. De drie felgele vlekken die de overgang vormen tussen lijf en kop van de rups vormden de inspiratie voor de naam (fig.5). Zodra de rups volgroeid is na een aantal vervellingen, gaat hij aan de slag met het maken van een spinsel, veelal aan de voet van de waardplant. Daarin verpopt de rups (Reumkens 2010). Zoals te zien is op onderstaande foto (fig.6), gebeurt de verpopping ook soms aan de plant zelf.

Fig. 6: Pop van het kaasjeskruidkoppje. © Daan Van Eenaeeme

FENOLOGIE EN UITBREIDING VAN HET AREAAL

Het kaasjeskruidkoppje heeft 2 tot 3 generaties per jaar. Fig. 7 laat zien dat de piek vooral eind juli, begin augustus ligt, maar ook dat de soort een

PARASITOÏDEN

Net als andere dagvlinders wordt het kaasjeskruid dikkopje belaagd door parasitoïden zoals sluipvliegen en sluipwespen. Er is sprake van minstens 5 soort-specifieke parasitoïden (Meerman 2025). Afhankelijk van de soort parasitoïde zijn het eitjes, rupsen of poppen die het doelwit zijn (fig. 8 & 9). De larven van de wespen of vliegen doen zich vervolgens te goed aan hun “gastheer”. Dit klinkt wreed, maar in de natuur is het nu eenmaal eten en gegeten worden en zo worden populaties onder controle gehouden.

Fig. 9 : Een geparasiteerde rups. © Jurgen Couckuyt

EEN NOMADE IN VERSTEDELIJKT GEBIED

Dit kleine dikkopje vertoont sterk nomadisch gedrag, want het ♀ is steeds op zoek naar jonge waardplanten voor de ei-afzet (Bink 1992). De ♂ trekken vaak ook, maar in hun zoektocht naar ♀ om mee te paren, bakenen ze veelal een territorium af. Zo proberen ze een ♀ te verschalken. De waardplanten, m.n. diverse soorten kaasjeskruid, zijn inheems in Vlaanderen (Ecopedia). Ze werden vroeger ook al aangeplant als sierplant of aangewend als geneeskruid. Er bestaan ook verschillende cultivars van kaasjeskruid, die gevat worden onder de noemer tuinkaasjeskruid. Deze treft men ook vaak verwilderd en/of uitgezaaid aan in bermen en stadsgroen (waarnemingen.be).

TUINEN

Ons verstedelijkt gebied ligt bezaaid met tuinen. Kaasjeskruid verdient beslist een plek in elke tuin. Het fungeert niet alleen als voedsel voor de rupsen, de imago's vinden er op hun beurt voeding in de vorm van gemakkelijk bereikbare nectar (fig. 10). Dit laatste is belangrijk, want de soort moet het stellen met een vrij korte roltong.

Snoui van uitgebloeide stengels zorgt voor een tweede bloei in de nazomer. Deze planten kiemen graag op verstoorde bodems zoals in de

Kaasjeskruid dikkopje
PDDS gebied
2023 - 2024

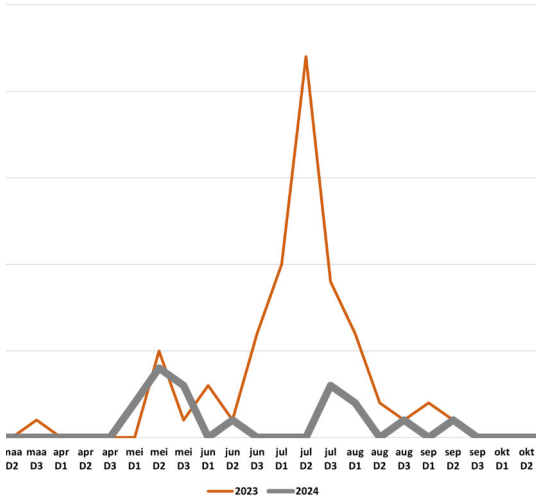

Fig. 10: Kaasjeskruidkoppje, zich voedend met de nectar van groot kaasjeskruid. © Frank Cornelis.

moestuin, waar steeds nieuwe blote grond beschikbaar is voor de zaden om te ontkiemen. Daar deze kleine, maar goede vlieger toch wel wat afstanden aflegt, is een groot aanbod aan nectar van onschatbaar belang. Tuinen kunnen fungeren als nectarbar. Het kaasjeskruidkoppje stelt planten op prijs waar de nectar gemakkelijk voor het grijpen ligt: beemdkroon, knoopkruid, jacobskruiskruid, heeblaadjes, marjolein, distelsoorten, kaasjeskruiden, ... Dat tuinen belangrijk zijn voor deze soort blijkt uit onderzoek in Zwitserland (Albrecht 2012). Data van het Tuinmeetnet VVE WG Dagvlinders lijken dit ook te bevestigen. In 60 % van de deelnemende tuinen werden imago's waargenomen; daarbinnen vond men in 12 tuinen (38%) ook andere stadia (fig. 11). Een zeer mooi resultaat voor tuinen in een sterk verstedelijkt en agrarisch landschap! Dit vlindertje lijkt dus een sterk aanpassingsvermogen te hebben.

VVE WG Dagvlinders tuinmeetnet

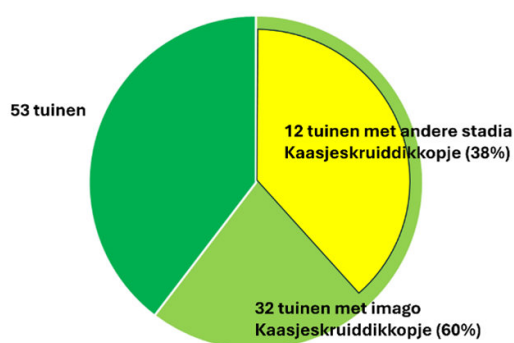

Fig. 11: aandeel tuinen met imago's en andere stadia. © VVE WG Dagvlinders

DIJKEN EN BERMEN

Een andere belangrijke biotoop in ons verstedelijkt gebied zijn de talloze bermen langs wegen, en dijken langs rivieren en kanalen. Kaasjeskruiden komen daar veel voor. Tijdens het monitoren van de diverse meetnetten van de VVE WG Dagvlinders (vb. langs de Stekense vaart of

de Scheldedijk in Berlare) worden veel imago's en andere stadia waargenomen van het kaasjeskruidkoppje.

Zoals steeds is het rigoureuus maaien van grote oppervlaktes in één keer nefast voor het overleven van eitjes en rupsen! Bij een gefaseerd maaibeheer zijn dijken en bermen ook een goede bron van nectar doorheen het hele vliegseizoen.

TUINMEETNET VVE WG DAGVLINDERS

Door in je tuin voldoende nectar- en eventueel waardplanten te voorzien, maak je grote kans om het kaasjeskruidkoppje en andere dagvlinders in je tuin te spotten.

Wil je weten hoe dagvlinders het in het algemeen in jouw tuin doen?

Schrijf je dan in voor het tuinmeetnet van de VVE WG Dagvlinders door een mailtje te sturen naar vewgdagvlinders@telenet.be.

REFERENTIES

- Albrecht M. 2012.** Das Siedlungsgebiet bei Bern als Lebensraum des Malven-Dickkopffalters *Carcharodus alceae* (Esper, 1780) (Lepidoptera: Hesperidae). *Entomo helvetica* **5**: 147-156
- Bink F.A. 1992.** Ecologische atlas van de dagvlinders in van Noordwest-Europa.- Schuyt & Co., Haarlem, 512 pp.
- Couckuyt J. 2021.** Is de spectaculaire uitbreiding van het Kaasjeskruidkoppje *Carcharodus alceae* (Lepidoptera: Hesperidae) in de Lage Landen het gevolg van de klimaatverandering? — *Phegea* **49**(3): 147 – 178
- Maes D, Herremans M, Vantieghem P, Veraghtert W, Jacobs I, Fajgenblat M & Van Dyck H. 2021.** IUCN Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen 2021. *Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2021* (10). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Maes, D., Vanreusel, W. & Van Dyck, H. 2013.** *Dagvlinders in Vlaanderen*: nieuwe kennis voor betere actie. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.
- Meerman J. 2025.** Kaasjeskruidkoppje vestigt zich in heel Zeeland. *Vlinders*. Tijdschrift van de Vlinderstichting, jaargang 40, 2025 (1), p. 6-9.
- Reumkens H. 2010.** De terugkeer van het Kaasjeskruidkoppje in Limburg. — *Natuurhistorisch Maandblad* **99**(3): 54 – 57.
<https://waarnemingen.be/species/10049/>
<https://www.ecopedia.be/planten/groot-kaasjeskruid>